

ZBIGNIEW JOSKOWSKI

Zasób *Flores Oratorii* – norbertańskiej *silvae rerum* przechowywanej w Bibliotece Prowincjalnej Franciszkanów w Gnieźnie

STRESZCZENIE. Artykuł prezentuje zasób norbertańskiej *silvae rerum* przechowywanej obecnie w dziale zbiorów specjalnych Biblioteki Prowincjalnej Franciszkanów w Gnieźnie (BPFG). Sylwa stanowi swoistą bibliotekę: zbiór odpisów mów, oracji dotyczących bieżącego życia politycznego XVIII wieku, dzieł poetyckich, życzeń, powinszowań okazjonalnych, a także twórczości własnej nieznanego zakonnika norbertańskiego – twórcy i właściciela sylwy.

SŁOWA KLUCZOWE: Biblioteka Prowincjalna Franciszkanów w Gnieźnie, poezje, norbertanie, mowy, oracje, powinszowania, *silvae rerum*, życzenia.

Opis bibliograficzny

Flores Oratorii per quam venustis orationum comitalium Gratulationum Versuum Patrii Latini ac germanici nonnullorum idiomatis selector quorum notator Dedicacionum Comptii Foliolii ac in publicam Ideam selecto anno quo Flos Nazarenus accrevit Orbi 1767 Die 16 Julii Torunii.

18 x 15 cm

944 s. numerowane

Prow.: 1. Liber hic concessis ad tinguis Reverendo Patri Romano Jaworski Professori Gramaticae [d]ie 10. Aug. A[nn]o 1797.

2. Ex Bibliotheca Monasterii Vitoviensis Canonicorum Regularium Praemonstratensis. – XVIII w.

3. Libris Norberti Sobeski 17 Septembris 1843.

4. Biblioteka OO. Franciszkanów w Nieszawie (pieczęć) – XX w.

5. Biblioteka OO. Franciszkanów w Gnieźnie (pieczęć) – przed 1939 r.

Rps: Na karcie tytułowej: „Do Ciebie Panie pokornie wołamy”. – XVIII w.

Opr.: Przednia część tekturowa, tylna część zniszczona, grzbiet z brązowej skóry – XVIII w.

Uwaga: na początku wszyty stary druk: Floriana Juszcakiewicza „Applausus scholasticus...”, 1770.

BPPG: Rps 12

Opis zawartości

Flores Oratorii – norbertańską *silvae rerum* – otwiera wszyty w oprawę stary druk z 1770 roku *Applausus scholasticus...* autorstwa Floriana Juszcakiewicza¹. Proces tworzenia się rękopiśmiennego *Flores Oratorii* rozpoczęty został jednak w 1767 roku, na co wskazuje datacja wpisana w tytuł dzieła.

Na zasób *Flores Oratorii* składa się 189 jednostek treściowych, nie licząc wspomnianego starego druku. Analiza tematyczna poszczególnych treści sylwy wskazuje na to, że jej twórcą był norbertanin klasztoru w Witowie, którego danych personalnych nie udało się zidentyfikować. Zainteresowania procesami społecznymi i politycznymi zachodzącymi w Rzeczypospolitej, których wyrazem są odpisy mów dostojników państwowych, sugerują, że autorem sylwy mógł być norbertanin opactwa w Witowie, zajmujący wysoką pozycję w hierarchii zakonnej, być może opat lub przeor, w którego interesie była dobra orientacja w sytuacji politycznej i gospodarczej państwa w związku z Kościołem, a także odpowiednie relacje z królem i z urzędnikami państwowymi, takimi jak: starostowie, kasztelanowie, marszałkowie, oraz z dostojnikami kościelnymi, jak biskupi (nuncjusz, prymas).

Sylwa *Flores Oratorii* zawiera 107 mów (25 łacińskich oraz 82 polskie). Ten zbiór można podzielić pod względem treściowym i okolicznościowym na kilka grup gatunkowych (tab. 1).

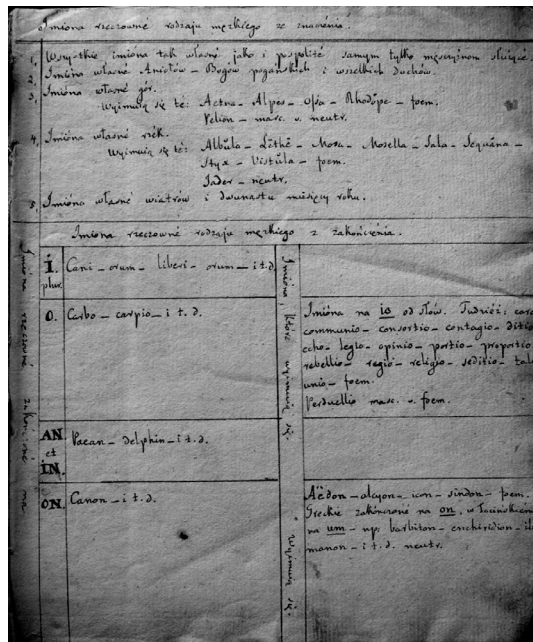
Wszystkie wymienione mowy mają charakter odpisów z dzieł drukowanych oraz notowanych na bieżąco przez ich słuchacza. Dziełem własnym autora sylwy jest tłumaczenie z łaciny na polski wszystkich wyszczególnionych w tabeli mów Cycerona. Na ich marginesach tłumacz zapisał glosy, mające charakter uszczegółowień treściowych, wariantów translatorskich i korekty własnego tłumaczenia.

Do zasobu sylwy zostały włączone odpisy siedmiu łacińskojęzycznych listów: po dwa papieża Klemensa XIII i księcia Kurlandii oraz po

¹ K. Estreicher, *Bibliografia staropolska*, t. 18, Kraków 1901, s. 692.

II. 1. Flores Oratorii, strona tytułowa
Fot. Zbigniew Joskowski

II. 2. Flores Oratorii, s. 5
Fot. Zbigniew Joskowski

jednym liście króla Prus, imperatorowej Rosji Katarzyny i odpowiedź na ten ostatni. Nieskierowany do konkretnej osoby jest ogólny *List wymawiający się z niebytności w czasie wyznaczonym*, mający charakter wychowawczy i umoralniający.

Tabela 1. Mowy zawarte we *Flores Oratorii*

Rodzaj mów	Język łaciński	Język polski
Cycerona		8
Mowy filozoficzne	4	
Dysputy filozoficzne	1	
Teologiczne	1	1
Na promocjach doktorskich	1	
Dostojników kościelnych	3	9
Dotyczące norbertanów	1	1
Urzędników państwowych	5	49
Króla Polski		10
Króla Kurlandii	1	
Polityczne ogólne	1	
Pogrzebowe		3
Ku czci Jezusa	1	
Ku czci świętych	5	1

Kolejną grupę gatunkową we *Flores Oratorii* stanowią odpisy wykładów różnych dyscyplin naukowych. Są to: polskojęzyczny wykład *O sztuce oratorskiej* oraz łacińskojęzyczna *Instructio De elementis Numerorum*. Dziełem autora sylwy jest tłumaczenie z francuskiego *Traktatu o chronologii*. To ostatnie dzieło ma charakter skryptu wykładowego z przykładami odautorskimi tłumacza, którymi są wyliczenia finansowe z polskim rozróżnieniem monetarnym.

Pokażą liczebnie grupę dzieł stanowi poezja łacińska, polska oraz jej tłumaczenia dokonane przez autora sylwy na niemiecki i łacinę. Zazwyczaj poezja dwujęzyczna jest tu zarejestrowana w dwóch kolumnach, a tłumaczenie jest w systemie wersyfikacyjnym równoległe to tekstu oryginalnego.

Poezja zawarta we *Flores Oratorii* jest różnorodna pod względem formy i gatunków literackich (tab. 2). Są to wiersze okolicznościowe (gratulacje imieninowe, świąteczne, pogrzebowe), nagrobki poetyckie, pochwały imion, a także poetyckie interpretacje imion, epigramaty, *carmina figurata*, wiersze anagramatyczne, narracje poetyckie, fraszki.

Tabela 2. Dzieła poetyckie zawarte we Flores Oratorii

Rodzaj dzieł poetyckich	Język polski		Język łaciński		Język niemiecki	
	oryg.	tłum.	oryg.	tłum.	oryg.	tłum.
Anagramatyczne	4		2			1
Carmina figurata	5		1		1	
Ćwiczenia mądrościowe			1			
Dedykacje (panegiryki)			1			
Elegie	1	3	4			1
Epigramaty		4	4			
Finis corona opus (zakończenia dzieł)			1			
Formuły powieżeń			1			
Fraszki mądrościowe	1					
Gratulacje świąteczne (życzenia)	6		2	1		1
Ku czci osób	3					
Kwadraty magiczne Sator-Rotas			1			
Nagrobki i epitafia	3	1				
Narracje poetyckie (Liwiusza)		1	1			
Odpisy dzieł innych autorów	12	2	2			1
Patriotyczne (dot. sytuacji politycznej Polski)	6					
Pochwały imion			1			
Powinszowania	6		1			
Sentencje	1	2	2			
Wiersze jezuitów		1	1			
Życzenia dla króla		1	1			

Spośród wyszczególnionych gatunków dzieł najliczniejsze są odpisy dzieł innych autorów. Stanowią je:

- 1) tłumaczenie na polski łacińskich wierszy jezuickich dokonane przez Michała Koncza,
- 2) *Versus proverbialia*,
- 3) *Opisanie Części Świata Europy*,
- 4) Jakuba Boczyłowica *Pióro Orła polskiego Wiedeńską y Strygońską opisują expedycją w Roku 1683 Dnia 12 7bra wygraną*,
- 5) Jana Chełmickiego *Echo tubalne na Sarmackim polu elektoralnym skonfederowanym Kole polskim Jana Chełmickiego ogłoszone Muzą, Warszawa 1764²*,
- 6) *Abrys Szczerozyczliwego Affectu Niezblakowanym Szczerosci Kandorem Adumbrowany Przy Solennych Imieninach Ursuli S. Wystawiony Roku Pańskiego 1750 na Dzień 21 Octobr. Wielmożney Dnie Pani Ursuli Gordonowy Siostrze i Dobrodziejce*,

² K. Estreicher, *Bibliografia staropolska*, t. 14, Kraków 1896, s. 154.

7) *Pieśń nad strapioną Oycyzną,*

8) *Wiersze Konfederacji Barskiej.*

Najciekawsze są *Wiersze na Monarchow Polskich wszczegulności Pierwsze na Lecha y Lechowe Plemię*. Dzieło to, zdaje się, nie jest odpisem, ale utworem autora sylwy. Opisuje kolejnych władców Polski, począwszy od legendarnego Lecha, aż do Augusta III. Nawiązuje do poezji Klemensa Janickiego o tej tematyce. Wykazuje również analogię do dzieła o tytule *Katalog królów i książąt polskich... rytmem polskim dla snadniejszej pamięci uczyniony*³. Układ chronologiczny legendarnych władców w *Wierszach na Monarchow Polskich...* został jednak ustalony według *Reges et principes Regni Poloniae* Adriana Kochana Wolskiego, a kontynuowany według *Kroniki wielkopolskiej*⁴. Koncepcja sposobu opisów dokonań poszczególnych władców natomiast została oparta na starożytnej klasyce. Potwierdzeniem tego są odautorskie glosy na marginesach z łacińskojęzycznymi partiami wierszy tematycznie związanymi z opisami władców starożytnych (np. egipskich, rzymskich, greckich), z równoległym tłumaczeniem na polski dokonany przez autora sylwy. Owe glosy, zapisane przy *Wierszach na Monarchow Polskich...*, świadczą o tym, że ich autor próbował porównać męstwo i odwagę polskich monarchów z tymi samymi cechami władców starożytnej Grecji i starożytnego Rzymu. A glosy te poczynił w formie wypisów łacińskiej poezji klasycznej.

Podsumowanie

Norbertańska *silvae rerum* przechowywana obecnie w dziale zbiorów specjalnych Biblioteki Prowincjalnej Franciszkanów w Gnieźnie stanowi swoistą bibliotekę, co potwierdziły powyższe wykazy tabelaryczne mów oraz dzieł poetyckich. Ze względu na bogactwo i liczebność zasobu *Flores Oratorii* warto podjąć jej szczegółowe badania, z rozróżnieniem mów oraz pozostałych dzieł, zwłaszcza poetyckich.

Autor sylwy nie tylko jest kompilatorem i kopistą dzieł innych twórców, ale także sam tworzy dzieła poetyckie. Jest patriotą. Interesuje się sprawami Rzeczypospolitej i wykazuje zaangażowanie w sprawę budowania wspólnoty historycznej, kulturalnej oraz duchowej wedle koncepcji *civitas Dei* (państwa Bożego) św. Augustyna. Dziedzictwo duchowe i normatywne stworzone przez św. Augustyna położyło podwaliny pod regułę zakonu norbertańskiego napisaną przez św. Norberta z Xanten, stąd jest bliskie autorowi sylwy.

³ K. Estreicher, *Bibliografia staropolska*, t. 19, Kraków 1903, s. 170–171.

⁴ K. Ślaski, *Wątki historyczne w podaniach o początkach Polski*, Poznań 1968, passim.

Ponadto autor sylwy odnosi się do aktualnej sytuacji politycznej Rzeczypospolitej. Na końcu, w *Wierszach na Monarchow Polskich...*, dokumentuje dzieje Rzeczypospolitej, jej wspaniałość opiewa wzniosłą formą poetycką. Koncepcję swego dzieła czerpie z wielu kronik, zwłaszcza Galła Anonima, Jana Długosza oraz z *Kroniki wielkopolskiej*.

ZBIGNIEW JOSKOWSKI

Content of the Norbertine commonplace book "Flores Oratorii" stored in the Franciscan Provincial Library in Gniezno

ABSTRACT. In this article I present the content of the Norbertine commonplace book stored in the special collections department of the Franciscan Provincial Library in Gniezno. This commonplace book (Latin: *silva rerum*) is a kind of library of its own: a collection of copies of speeches, orations on the current political life in the eighteenth century, poetic works, greetings, occasional congratulations, as well as own works of the unknown Premonstratensian monk – the creator and owner of this commonplace book.

KEY WORDS: Franciscan Provincial Library in Gniezno, poems, the Norbertines, speeches and orations, felicitations, commonplace book, greetings.

